

Gyógyszerész és gyógyszerértár ábrázolása a szépirodalomban II.

Dr. Stájer Géza

Négy év telt el, mióta A gyógyszerész ábrázolása novellákban és regényekben című írásom a Gyógyszerészetben megjelent [1]. Ismerősöktől és volt tanítványoktól érkeztek levelek, melyekben kiegészítés vagy javaslat biztatott a folytatásra. A szépirodalmi alkotásokból kitűnik, hogy a társadalom korántsem alkotott előnyös képet a patikus alakjáról. Aki ugye kissé hóbortos, különc, irigy, adakozó vagy fukar, de van valami a fejében, így semmi esetre sem tudatlan ember. A kialakult ambivalens kép mélyebb megismerésre serkent, ami egymagában még nem jelent íráskényszert. Ekkor azonban kezembe került német testvérlapunk, melyben felhívást olvastam, hogy szakmánk ottani reprezentánsai gyűjtsék össze azokat a szépirodalmi forrásokat, melyekben a gyógyszerésről írnak. Meglepő, hogy Németországban erre a kezdeményezésre milyen sokan elküldték olvasott könyvük patikus szereplőjének leírását. Ez döntött. Úgy érzem, nekünk a magyar nyelvű irodalmi emlékeket kell összegyűjtenünk. Ennek érdekében íródott az alábbi beszámoló.

Patikus fenegyerek

Kosztolányi Dezső Aranysárkány [2] című regénye egy kisvárosi iskolában játszódik. A történetet már magyar TV-játékokban is feldolgozták. Novák Antal (Mensáros László) a matematika és természettan szigorú de igazságos mentora érettségén két tárgyból megbuktatja Lízner Vilít (Tahi Tóth László), aki barátjával szövetkezve, bosszúból megveri tanárát. Novák családi és lelki válságba kerül és végül öngyilkosságba menekül. Ennyi dióhéjban a történet. Most jön a gyógyszerész (Bodrogí Gyula) a baljós oldalon. Ő az, aki a tettesek mellett a rossz szellemet képviseli.

Czeke Béla (Bélus) előnytelen küllemű gyógyszeresgéd, egy gyógyszerész özvegyének alkalmazottja. Fehér köpenyének gallérját föl hajtva hordja, mert az így bohémesebb. Hatodikos gimnazista korában ő is megbukott két tárgyból, innen a gyűlölet Novák iránt, aki miatt vizsgáit Budapesten, magánintézetben volt kénytelen letenni. A tanarak mind szamarak – szokta mondani. Pattanásai ragyognak mint az érett ribizkék, amikor nőjével, Valeszkával ebéd előtt már bepálíkázza, kalap nélkül, rikkantgatás és botrányos viselkedés közepette végighajtat az utcán; a járókelők megállva nézik.

Szolgálat alatt a gyakornokszobában unatkozik, amikor valaki a patika éjjeli harangját rázza, ágya fölött gíngallózik a zsinórra járó harangocská. Szedi az égből a szenteket, hogy egy kis morfiumért épp most háborgatják. A polcra téglyát emel le, hogy a márványasztalnál gyógyszerert készítsen „a beteg emberiségnek”. Belefúj a porkapszulákba. Az összeadással meg a szorzással bajlódik, mert rosszul számol. Vedeli a barackpálinkát mint a

gödény. Sok előnytelen tulajdonsága mellett még gyáva is, és éjjeli szolgálatára hivatkozva nem mer részt venni a megtorló akcióban. Maga helyett törös bot használatát ajánlja vagy mérget – cukrászsüteményben.

Milyen gyógyszereket ad ki? A megvert tanár sebeire orvosi rendelvény alapján szublimátot, pólyát, ragtapaszt és aszpirint expedial. Részeg barátjának viszont aszpirint és fenacetint ajánl. „Múltkor cefetül berúgtam, bevettem egy grammal és rögvést kijózanodtam” – biztatja, de végül egy patikai kanál koffeint ad neki („...nem fizetsz érte semmit ...este benyalsz két kanállal. Nagyon sós!”).

A gyógyszerértár berendezéséből nem hiányzik a mérgecske, a kis gyógyszerértári házimosdó, melyen az orvosságos üvegeket szokás öblíteni; vékonyan szivárog a rézcsapból a vízszugár. Egy üvegben hosszú, fekete piócák fickándoznak. Véletlenül lesöpör az asztalról egy nagy arnikásüveget. „Ne csináljatok itt cirkuszt, ez végre is patika” – figyelmezteti az özvegy tulajdonos.

Csak azt tudnánk, *Kosztolányi* miért haragudott ennyire a gyógyszerészekre.

Az álmodozó gyógyszerész nagy utazása

Karácsony Benő: Utazás a szürke folyón [3] című regényének főhőse Sebestyén Károly Jakab Hektor gyógyszerészgyakornok egy kis hegyi városka Kék golyó nevű patikájában. Principiálisa az öreg Zinkweisz („a Zinkweisz-féle lábpuhító tapasztok utólérhetetlenek”), barátja a konkurens patika kopasz alkalmazottja, gúnyneven Papaverin. Sebestyén idealista álmodozó, aki a világ bajain mindent eltűrő filozófiájával próbál úrrá lenni. Megtanul franciául, Párizsba megy, hogy találmányát értékesítse. Itt pénzéből kifosztják és amikor végképp lecsúszik, otthagya a világvárost. Hazaútban egy Borjúmál nevű községbe vetődik, ahol sikkasztással vádolják. Rövid időre viharos szociális események középpontjába kerül, panasziratot szerkeszt, de a faluból kiebrudalják úgy, hogy még azok is ellene fordulnak és megverik, akik igazságáért szót emel. Nagy tervei vannak: az iszapfürdőből fürdőhelyet szeretne létesíteni. Közben a folyó kis szigetén összeeskábált kunyhóban lakik. Szerelmes lesz, de félreértés folytán nem sikerül szerelmesével találkoznia. Úgy érzi, mindent elvesztett, ezért a szürke folyón tutajával elhagyja a falut. Filozófiája: „Szépség és igazság... mindenki számára akad. Csak fel kell kutatni, tovább kell utazni a szürke folyón, ha helytelen parton kötött ki az ember.”

A történet és értékelése irodalmár feladata. Számunkra a szakmai vonatkozások érdekesek. A gyógyszerértár órája este nyolcat üt, amikor a betérő irattárnok Spiritus frumenti factitium, azaz közönséges pálinkát kér. Sebestyén ezt megtagadja, ezért főnöke másnap felmond neki.

Új helyén tökmagból és cukorból aqua rosarium-mal pántlikagilisza ellen használatos Pasta cucurbitae-t készít. Kirándulásain gyógynövényeket gyűjt: boglárkaféléket, tüdőfűvet és sárga seprőkevirágot, melynek forrázata kitűnő a szeplő ellen és tavaszi héricset, ami elsőrendű digitális-pótló. A drogokat a padláson szárítják, alul két oldalt állnak a növényekkel tele polcok és közöttük folyosószerűen vonul el az átjáró. A kaján Papaverin, az Egyszarvú gyógyszer-tár öreg segédje a következő filozofikus gondolatot írja neki: „Ha az ember patikus, üljön otthon a gumóin és vigyázzon arra, hogy helyesen mérje le a vevőnek a Pulvis contra pediculost és ne akarja megváltani a világot.” Sebestyén a tégelyek, mérlegek, adagok között élve, mindennél többre becsülte a rendet és a pontosságot. Nagy utazásán tanult valamit: „Az öreg Zinkweisznek azokról az önműködő pilulagépekről fog beszélni, amelyek egyszer Párizsban látott.” Megtudjuk, hogy a kéz-ápoló krém rezorcínból, glicerínből, vazelinből, lanolinból és olívaolajból készül. Meg azt is, hogy tragacantha annak a pornak a neve, amelyben meghempergetik a gumiarabicummal bevont gyógyszer-tári labdacsokat.

Nézzünk valami vidámabbat!

Jenő a nőcsábász

Hunyady Sándor: A tigriscsíkos kutya [4] című novellájának hőse, Jenő huszonnyolc éves, világosbarna, közeptemű fiatalember. Mosolygó szájában pedáns platinafog ragyog. Apjától, aki gyógyszerész volt, egy biberrel bélelt bundát és az örökjögű patika vezetését örökölte; a gyógyszer-tár anyjára maradt.

Jenő tulajdonképpen Katicát, egy fogorvos lányát szereti. Érzékei azonban mégis Idához vonzzák, akivel halálosan szerelmesek egymásba. Ám a kisváros fürkésző szeme előtt nincs lehetőségük a legreálisabb megoldás felé törekvő szenvedélyük csillapítására. Az erős kölnillatot árasztó harmincéves asszony, aki sötét szemével Asta Nielsenre emlékeztet, ugyanis a városi mérnök hitvese. A morfium-jellegű jelenség ellentéte Katica természetesen platinaszöke, akinek szagosított, glicerinszerű szépségében Jenő szívesen feloldódna, de csak a mérnökne után. Ilyen feszült állapotban csoda, hogy meg tudja csinálni a recepteket.

A fordulatot az a délelőti hozza, amikor a mérnökne tíz gramm californian poppy parfümöt vásárol, ami háromliteres üveg dugós flakonban áll a gyógyszer-tár belső

pultján. Jenő megkapja az Asta Nielsen-szemű hölgy hálszobájához vezető kulcsokat, ugyanis a férj érettségi tállkozóra utazott. A randevúra hosszasan készülődik: fürdik, pedikűrözik és manikűrözik, hiperollal gargarizál, pörkölt kávét rág, haját mos pixavonallal, aztán ibolya samponnal. „Végül gondosan kimosva kívül és belül, mint egy kanalas orvosságnak való üveg a patikában” a feltűnést kerülendő, átmászik saját udvaruk kerítésén.

Kár lenne tovább csigázni a kedélyeket – a légyott nem sikerül. Plutó a tigrisszerűen csíkozott, borjúnál nagyobb, bosszúálló dán dog ugyanis a ház erkölceinek védelmében, hőstinket menekülésre kényszerít. Jenő egy szilvafán talál menedéket, és az árvirrasztott éjszaka után elhatározza, hogy ha megússza a dolgot, két héten belül feleségül veszi Katicát.

Miért csak férfiak?

Feltűnő, hogy a szebbik nem képviselői a szépirodalmi művekben alig kapnak szerepet. Az első részben, *Karinthy Ferenc* Desztillált víz című írásánál [1] ugyan már szó esett három gyógyszerésznőről, de itt is rossz felhanggal, mert a nők nem tudtak latinul. A Patika című tévéfilmsorozat [5] szereplőinek jó része nő, ám Norbi a kulcsfigura itt is férfi. És bár a Csendes otthon című magyar film [5] főhősnője patikus, mégis a másik szereplő, Huppert Győző érdemes gyógyszerész kap jelentősebb hangsúlyt a filmben. Ez annál feltűnőbb, mert ha az 1800-as években és a huszadik század elején a gyógyszerészet még férfi pályának számított, napjainkban a végzősök 87%-a nő. Így csak abban reménykedhetünk, hogy ha az írók felfedezik szépségüket, ügyességüket és okosságukat, a gyógyszerészről alkotott szépirodalmi kép is előnyösen változik majd.

IRODALOM

1. Stájer G.: *Gyógyszerészet* 40, 396 (1996) – 2. *Kosztolányi Dezső:* Aranysárcány, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1966. – 3. *Karácsony Benő:* Utazás a szürke folyón. Erdélyi Szépművészeti Céh, Kolozsvár. – 4. *Hunyady Sándor:* „Razzia az Arany Sas”-ban, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1966. – 5. *Stájer G.:* Gyógyszer-tár és gyógyszerész ábrázolása filmekben. *Gyógyszerészet* 40, 467 (1996)

G. Stájer: *Representation of pharmacy and pharmacists in the literature, part 2.*

Szegedi Tudományegyetem Gyógyszerkémiai Intézet, Szeged, Eötvös u. 6. – 6720